

Trasa 7

Park Krajobrazowy Doliny Baryczy na wschód od Milicza (ok. 105 km)

Mapa Dolina Baryczy część wschodnia: Stawy Milickie
GALILEOS 1:70000

Czeszów > Łazy Małe > Łazy Wielkie > Świebodów > Wierzchowice > Krośnice > Wąbnice > Niesułowice > Ruda Milicka > Grabownica > Braclaw > Potasznia > Joachimówka > Wielgie Milickie > Kuźnica Czeszycka > Grabownica > Drożdżęcín > Drągów > Goszcz > Twardogóra > Grabowno Małe > Bukowice > Czeszów

Czeszów

We wsi warto zwrócić uwagę na neogotycki kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa.

Ponadto ciekawym obiektem jest młyn. Jest to budynek wzniesiony przed 1830 rokiem. Przez większą część swych dziejów wykorzystywany jako młyn właśnie, w

wieku XX wyszedł z użytku, zaś na początku wieku XXI spłonął. W latach 2007-10 remontowany i przekształcony w trzygwiazdkowy hotel.

Łazy

Dokument z 1224 r. wzmiankuje Łazy jako osadę bartników. Wieś należała wówczas do klasztoru w Trzebnicy. Urbarz trzebnicki z 1410 r. podaje, że roczna danina bartników na rzecz tegoż klasztoru wynosiła 49 wiader miodu.

Świebodów

W 1358 r. kościół w Miliczu sprzedał Świebodów rycerzowi zwanemu Hager. W połowie XIX wieku funkcjonowała w Świebodowie cegielnia. Wyrabiano w niej 10 tysięcy cegieł rocznie. Należała wtedy - podobnie jak folwark i dwór - do dziedzica o nazwisku Koszucki. Był też młyn wodny i wiatrak. W 1760 r. stanął we wsi budynek szkoły, który spłonął w 1824 r. Dwa lata potem postawiono jednak nowy.

Wierzchowice

Nazwa osady pochodzi od polskiego słowa „wierzch”, czyli wzgórze. Pierwsze wzmianki na temat wsi pochodzą z lat 1350-1380. Tutaj w XVIII w. przeniesiono siedzibę dominium (Freistandesherrschaft - w wolnym tłumaczeniu wolne państwo stanowe lub baronat) Nowy Zamek, ponieważ po wojnie 7-letniej w Nowym Zamku uległ zniszczeniu obiekt pałacowy. Powierzchnia państwa stanowego w znacznym stopniu pokrywała się z obecnymi granicami gminy Krośnice. Do baronatu należały m.in.: Świebodów, Dziewiętlin, Wierzchowice, Czarnogożdżice, Wąbnice i Dąbrowa.

Głównym ośrodkiem baronatu stał się, pochodzący z XVII w., a rozbudowany w 1751 r. przez hr. Reichenbach pałac w Wierzchowicach (obecnie budynek nie istnieje). Otaczał go starannie pielęgnowany ogród z wielką

ilością kwiatów, park i żywopłot w kształcie labiryntu. Była także bażaniarnia, oranżeria i duży folwark. Podstawę gospodarki stanowiły: lasy, stawy, cegielnia, browar i gorzelnia. Kroniki z poł. XIX w. wzmiankują również dwa wiatraki, 12 zakładów płócienniczych oraz 9 rzemieślników. Była także ewangelicka szkoła, sąd okręgowy, budynek parafialny, a sama miejscowość dzieliła się na Stare Wierzchowice i Nowe Wierzchowice. Te ostatnie stanowiły kolonię założoną przez osadników z Wirtembergii, którzy uprawiali tu winorośl.

Najbardziej imponującą budowlą Wierzchowic jest kościół poewangelicki majestatycznie stojący na wzgórzu. Oto jak kronika tutejszej parafii opisuje dzieje jego powstania - „(...) kiedy już do budowy przystąpić miano, po zawarciu pokoju w 1763 r., hrabia zachorował na przewlekłą chorobę tak, że dopiero w 1769 r. prace budowlane rozpoczęto. Zamierzano wprawdzie na początku zbudować kościół masywny, jednak prawdopodobnie kosztorys plan ten zniweczył. Pani hrabina sprzedała swoją srebrną, mocno pożądaną toaletę, a hrabia swoje cenne i piękne narzędzia złotnicze; i tak siłą tych pieniędzy zapoczątkowano budowę. Przy zwózce drewna pomagali mieszkańcy Krośnic, Dziewiętlina, a nawet katolicy gospodarze z Pierstnicy (...). W 1770 r. położono uroczyste kamień węgielny, i to dnia 29 września. (...) Mistrz murarski Ferdynand Klose wymurował jeszcze w tym roku fundament i część wieży. Krzepko pracowano przy budowie i w następnych latach Scheffler z Brzegu wykonał organy o 22 registrach i pozytywnym wstecznym. Druga żona hrabiego kazała ołtarz i ambonę na własne swoje koszta zbudować. Młodszy hrabia ozdobił wieżę zegarem oraz dwoma przynależnymi dzwonami. W tym celu, aby wieży zgrabny nadać kształt, przedsięwziął pastor Lauterbach wraz z cieślą podróż po powiatach brzeskim i oławskim celem

obejrzenia tamtejszych wież kościelnych. Jedynie wieża w Miłowicach koło Oleśnicy była naśladowania godna. Przy nakładaniu gałki wieżowej okazali się najbardziej odważnymi pracownicy Ablass i Wende z Czatkowic oraz Jan Meier z Wierzchowic. (...) Dnia 1 lipca 1773 r. umieszczono gałkę, orła i słońce na czubku wieży i nareszcie wszystko było tak dalece gotowe, iż w niedzielę po Trójcy Świętej, dnia 21 listopada 1773 r. przystąpiono do uroczystego poświęcenia świątyni (...). Kiedy w 1819 roku umierał bezpotomnie ostatni z wierzchowickich hrabiów Reichenbach, jego wierzchowickie dobra liczyły - 12 folwarków, 2 cegielnie, 3 wytwórnie smoły, 3 młyny wodne, 3 tartaki i 14 wiatraków. Liczba mieszkańców w całym dominium wynosiła 4300 osób. Zgodnie z testamentem cały ten majątek przejął krewny - Jan Henryk X von Hochberg z Książa, mając wtedy zaledwie 12 lat. W jego zastępstwie i imieniu interesy baronatu wierzchowickiego prowadził do 1843 r. pan Geisler. W 1850 r. włości wierzchowickie składały się z samodzielnych gmin i folwarków - Nowy Zamek, Dziadkowo, Godnowo, Czatkowice, Wąbnice, Henrykowice, Wierzchowice, Lilikowo, Pomorsko, Duchawa i Wszewilki. Baron zmarł w 1855 r., a wdowa po nim Adelajda osiadła w malowniczo położonym dworcu w Dziewiętlinie. Hrabina zapisała się w pamięci poddanych jako kobieta dobra, czynnie wspomagająca ubogich datkami pieniężnymi i naturaliami. Najstarszy syn Jan Henryk XI objął, zgodnie z prawem majoratu, dobra w Książu, Wałbrzychu, Szczawnie, on też odziedziczył tytuł księcia von Pless wraz z majątkami w Pszczynie. Córka Anna Karolina wyszła za mąż za księcia Reuss i osiadła w Baszkowie koło Krotoszyna. Trzeci potomek Jan Henryk XIV Bolko odziedziczył Rostokę k/Jeleniej Góry i baronat wierzchowicki. Studiował on prawo, ale szczególnie pociągała go muzyka. W 1876 r. powołał Śląskie Święta Muzyczne, a 10 lat potem cesarz powołał go na stanowisko dyrektora Hoftheater. Bolko

publikował swoje własne kompozycje (m.in. operę Waerwolf, dwie symfonie i pieśni) pod pseudonimem J. H. Franz. Hrabia Hochberg był dobrym organizatorem i gospodarzem. Do dziś zachowały się niezłe utrzymyne budynki folwarczne w Nowym Zamku, Wąbnicach, Wierzchowicach czy Stawnie. Dziedzic Wierzchowic dożył sędziwego wieku 83 lat i zmarł w Cieplicach w 1926 r. Schedę objął po nim syn Jan Henryk XVI ożeniony z hrabianką Eleonorą Harrach. Gościem na jednym z polowań w okolicach Wierzchowic był cesarz Wilhelm II, który ufundował tutaj budynek stacji kolejowej. Ostatnim dziedzicem Wierzchowic i Rostoki był Jan Henryk XVIII, dyplomowany leśnik. Zarządzał folwarkami rodzinnymi w Wierzchowicach, Dziewiętlinie, Nowym Zamku, Czatkowicach, Wąbnicach i Dziadkowie. Wraz z posiadłością w Roztoce jego dominium liczyło 6.8 tys. ha. Przed wkroczeniem w 1945 r. Rosjan hrabia uszedł wraz z matką Eleonorą do Niemiec i osiadł w Bawarii. Pałac – siedzibę baronatu – rozebrano w 1988 r.; rok po tym fakcie zmarł ostatni dziedzic - Jan Henryk XVIII.

Krośnice

Krośnice wymieniane są w dokumentach z XIV w. jako Kraśnice (prawdopodobnie od słowa "krasny" - piękny lub "krasić" - zdobić). Nazwa wywodzi się z podania ludowego, które mówi, że na terenie dzisiejszych Krośnic istniała Kraina Róż. W tym baśniowym świecie stał Różany Pałac, którego zdobienia na kolumnach, balustradach i sufitach wykonane były na kształt pąków róż.

W 1609 r. Krośnice wzmiankowane są jako wieś należąca do rycerza Postolskiego, a w 1700 roku do Ernesta Gotfryda von Berge. Kościelna i szkolna wizytacja z września 1778 r. wspomina, iż do szkoły w Krośnicach uczęszczało 57 dzieci. Ich nauczycielem był Jan Henryk Guhl.

Miejscowość jest malowniczo położona pośród lasów i stawów rybnych. W 1847 r. osiedlił się tutaj przybyły z Westfalii szlachcic Adelberdt von der Recke-Volmerstein (1791-1878 r.). 28 sierpnia 1860 r. założył Deutschen-Samariter-Ordens-Stift, czyli fundację, która dała początek lecznicy dla chorych nerwowo, nieuleczalnie chorych dzieci, ślepych i sparaliżowanych. Statut określał fundację jako organizację dobroczynną, a jej dochody miały opierać się o darowizny, zapisy spadkowe i dobrowolne datki. Wśród dobroczyńców zakładu leczniczego znalazły się najwybitniejsze nazwiska XIX-wiecznej Europy - cesarz Napoleon III, król Prus Wilhelm I, następca tronu Holandii, Wielki Książę Meklemburgii i Szwerin książę Fryderyk oraz generalicja, ministrowie i dyplomaci. W księgach rachunkowych krośnickiego szpitala figurują też nazwiska śląskich arystokratów - księcia Hatzfeldta ze Żmigrodu, hrabiny Henckel-Donnersmarck, hrabiego Schaffgotscha, baronówny Richthofen, hrabiego Reichenbacha z Goszcza, hrabiego Schweinitza z Sułowa, a także hrabiego Maltzana z Milicza, który na przełomie XIX i XX w. wchodził skład zarządu fundacji wraz z braćmi von der Recke-Volmerstein - Konstantynem i Leopoldem oraz hr. von Stosch, starostą powiatu milicko-żmigrodzkiego. Personel lecznicy stanowili diakoni i diakonise, bracia i siostry miłosierdzia wyznania protestanckiego. Wszyscy ci opiekunowie, zanim zajęli się pielęgowaniem i uczeniem dzieci, musieli przejść kursy z zakresu ludzkiej anatomii, higieny i udzielania pierwszej pomocy. Na potrzeby zespołu szpitalnego pracowało duże gospodarstwo rolne, a następnie ogrodnictwo, powiększone o plantacje owocowo-warzywne. W trakcie rozbudowy powstał szpital, dwa oddziały zakaźne i pawilony dla chorych na gruźlicę. Z czasem dobudowano też żłobek, przedszkole i schronisko dla młodzieży. Lecznica zbudowana została na wzór podobnego zakładu w Bethel koło Bielefeld. W

1930 r. kompleks rozrósł się do trzech zespołów szpitalnych złożonych aż z 30 budynków!

Budynek, w którym obecnie mieści się szkoła podstawowa, ufundował z własnych środków hr. Reichenbach z Goszcza. W końcówce lat 30. XX w. Krośnice liczyły 2150 mieszkańców. Jednym z najatrakcyjniejszych obiektów osady jest dawny pałac (wzniesiony ok. 1895 r.) hrabiów von der Recke-Volmerstein. Dziś Krośnice są siedzibą gminy, a dawny kompleks leczniczy wchodzi w skład Wojewódzkiego Szpitala Neuropsychiatrii.

Goszcz

Będąc w tej miejscowości, swoje kroki należy przede wszystkim skierować do zespołu pałacowo-parkowego. Zlokalizowane tam słynne ruiny stanowią zabytek I grupy. Pierwszy pałac w Goszczu wybudowano w latach 1730-1740 na miejscu XII wiecznego zamku. Zniszczył go jednak ogromny pożar w 1749 r. W latach 1749-1755 powstawał nowy pałac, którego ruiny możemy dziś

oglądać. Całość zespołu dworsko-pałacowego zgrupowano wokół prostokątnego dziedzińca, którego osł główną stanowił budynek pałacu zabudowany na planie podkowy z półkolistymi łącznikami przechodzącymi po bokach w oficyny mieszkalne i budynki gospodarskie. Do pałacu przylega od strony północnej majdan otoczony domami służby dworskiej i murem z trzema bramami, a dalej na północy kościół dworski, połączony niegdyś z pałacem za pośrednictwem oranżerii. Budynki murowane z cegły (korpus z kamienia i rudy darniowej), otynkowane, z dachami mansardowymi krytymi dachówką. Do stycznia 1945 r. obiekt ten należał do rodziny Reinchenbachów. Potem zajęły go wojska radzieckie, a następnie oddano go w zarząd miejscowej administracji. W wigilię Bożego Narodzenia w 1947 r. wybuchł pożar w pałacu i pomimo dwóch tygodni ratowania go przez kilkanaście jednostek straży pożarnej spłonął. W części południowej i wschodniej rozległy park z założonym w 1830 roku stawem o wydłużonym kształcie i przylegające do niego pozostałości parku naturalistycznego. Obecnie zachowane są ślady ogrodu ozdobnego, grabowych alei i pojedynczo nasadzone dęby, w części zachodniej parku ruiny pawilonu ogrodowego. Obecnie część zespołu wykorzystywana jest jako zabudowania mieszkalne i zabudowania gospodarcze.

Jednym z dwóch kościołów tej miejscowości jest kościół Narodzenia NMP. Wybudowany w latach 1754–79 późnobarokowy, z elementami klasycyzmu. Jednonawowy z wyodrębnionym prezbiterium zamkniętym półkoliście, do którego od północy przylega prostokątna zakrystia. Murowany z cegły, otynkowany, dach kryty dachówką. Wieża kościelna z trzema kondygnacjami. Obecnie kościół jest zagospodarowany i używany do kultu

religijnego jako filia kościoła parafialnego w Twardogórze.

Jest tu też dawny kościół dworski – ewangelicki. Nieużytkowany po 1945 r., ostatnio w częściowej ruinie, późnobarokowy z elementami rokoka, wybudowany w latach 1743-49, murowany z cegły, otynkowany. Dach nad korpusem mansardowy z powiekami, pokryty dachówką, na wieży drewniany hełm cebulasty wielopociowy, z czworoboczną ażurową latarnią, podbity gontem. Znajdowały się tu jeszcze niedawno cenne sarkofagi, zostały jednak zbeszczeszczone i rozkradzione (późnobarokowy Fryderyki Charlotty hr. v. Schönaich-Carolath, zm. 1741, i rokokowy Henryka Leopolda v. Reichenbach, zm. 1775). Kościół jest otoczony ogrodzeniem, od zachodu murem z ok. 1750 r. z cegły.

Twardogóra

Tym, co bez wątpienia warto tutaj zobaczyć jest barokowy pałac z zabytkowym parkiem. Znajduje się w rozwidleniu potoku Skorynia. Był siedzibą właścicieli dóbr twardogórskich i goszczańskich. Powstał na fundamentach budowli obronnej z XV w., którą wzniesiono w czasach husyckich. Zaliczany jest do zabytków II klasy. Murowany z cegły, otynkowany, podpiwniczony, piętrowy. Dach nad korpusem czterospadowy mansardowy, z lukarnami, facjaty kryte dwuspadowo; skrzydła kryte płaskimi dachami. Wokół pałacu znajduje się park, którego piękny, stary drzewostan zniszczył huragan w 1988 r.

W zespole pałacowym znajdują się również resztki fosy i obwarowań ziemnych od strony wschodniej i północnej. Do dziś zachowała się zabytkowa barokowa brama wjazdowa, murowana z cegły, z przejazdem w formie arkady flankowanej przez pilastry tokszańskie, z naczółkiem trójkątnym, przerywanym z monogramem Eleonory Charlotte, księżnej oleśnicko-witemberskiej;

poniżej kartusz herbowy dawnych właścicieli. Tuż obok na trawniku stoi posąg Herkulesa zabijającego potężną maczugą Hydrę. Rzeźbę przeniesiono tutaj z pobliskiego parku pałacowego w Goszczu. Obecnie w budynku mieści się filia Zespołu Szkół Ponadgimnazjalnych. Dość ciekawy jest też rynek z niesymetrycznie położonym ratuszem i budynkami z XVIII i XIX w. Ratusz wybudowano w 1902 r. Początkowo w budynku tym mieścił się sąd rejonowy i areszt. Funkcję siedziby władz przejął po wojnie i pełni ją do dziś – Urząd Miasta i Gminy. Do rejestru Konserwatora Zabytków wpisany jest dom mieszkalny przy ulicy Rynek 21 wybudowany w latach 1850-1900. Budynek w zabudowie zwartej, dwukondygnacyjny z balkonem o ozdobnej balustradzie tralkowej, nakryty wysokim dachem dwuspadowym, pokryty dachówką. Neogotycki kościół p.w. Matki Bożej Wspomożenia Wiernych (zwany „górnym”) stanowi istotny element kompozycji urbanistycznej Twardogóry, usytuowany jest

w centrum tzw. Rynku Górnego – obecnie Plac Piastów. W pobliżu znajdują się budynki z XVIII i XIX w. Świątynię wybudowano w 1874 – 1875 r. z surowej cegły licówki z elementami kamiennymi na istniejących już starych fundamentach. Kościół pierwotnie ewangelicki. Po II Wojnie Światowej oddany do funkcji rzymsko-katolickiego. W 1989 roku gruntownie odnowiono wnętrze kościoła. Dach kryty blachą miedzianą, nad korpusem nawowym i ramionami transeptu

dwuspadowe, nad aneksami bocznymi pulpitem. Hełm na wieży iglicowy, ośmioboczny, pokryty blachą miedzianą. Obecnie kościół jest zagospodarowany i używany do kultu religijnego. Sanktuarium Maryjne ze słynącą łaskami figurą Matki Boskiej z Dzieciątkiem jest miejscem licznych pielgrzymek.

Kościół p. w. Trójcy Św. i Matki Boskiej w Twardogórze powstał w miejscu wcześniejszej świątyni, której historia sięga pierwszej połowy XVI w. Obecna forma zawdzięcza mistrzowi ciesielstwa H. Dresyrowi, który podjął się

budowy w 1879 r., co dokumentuje data i inskrypcja umieszczona na elemencie więźby dachowej. Obiekt ulokowano na tarasowym wzgórzu obsadzonym grabami i kasztanowcami.

Jest to świątynia orientowana, założona na planie prostokąta, przy którego krótszych bokach zlokalizowano: od strony północnej- prezbiterium, od południowej - wieżę dzwonnicy. Wyróżnia się szkieletową konstrukcją murów zewnętrznych.

Wnętrze składa się z prostokątnej nawy okolonej drewnianymi, wspartymi na czworobocznych filarach emporami i węższego, prosto zamkniętego prezbiterium z zakrystią od północy. Prezbiterium otwarte do nawy łukiem tęczowym, nad którym w nadłęczach wykonano dekorację maswerkową.

Kościół ze względu na zastosowane rozwiązanie konstrukcyjne należy do oryginalnych przykładów śląskiej architektury sakralnej. Elementy świadczące o dużych wartościach artystycznych obiektu to przede wszystkim konstrukcja szkieletowa, jednocześnie pełniąca funkcję dekoracyjną, a także zachowana stolarka okienna i drzwiowa, portal główny o neogotyckim, snycerskim obramieniu oraz rzeźbiony okap i dekoracyjny fryz o motywach czteroliścia. Wysoka bryła budynku, zwieńczona dachem dwuspadowym, harmonijnie współlistnieje z geometrycznymi motywami szachulca i murowanym cokołem. Całość tworzy spójny kompozycyjnie i niezwykle malowniczy efekt.

Kościół wyróżnia się w krajobrazie miejscowości zarówno charakterystyczną bryłą, jak i zachowanymi, oryginalnymi elementami wystroju architektonicznego. Odzwierciedla określony etap rozwoju architektury sakralnej i tradycji regionu.

Świątynia uważana była za ostoję polskości, ponieważ aż do końca XIX w. odprawiano tu popołudniowe nabożeństwa w języku polskim, zatem jest materialnym

świadczeniem przeszłości i istotnym elementem lokalnej tożsamości kulturowej.

Obiekt jako dzieło stanowiące świadectwo minionej epoki, którego zachowanie leży w interesie społecznym, ze względu na posiadane wartości historyczne, artystyczne i naukowe podlega ochronie i opiece.

Grabowno Małe

Drewniany kościół p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego jest jednym z nielicznych na Dolnym Śląsku drewnianych kościołów o cechach gotyckich. Położony w odległości 4 km od Twardogóry. Jest obiektem wolnostojącym o konstrukcji drewnianej. Dach kryty gontem. Wzniesiony w 1655 r. na miejscu kościoła z przełomu XVI i XVII w.. Jednonawowy, z wieżą od zachodu i trójbocznym prezbiterium, z XIX wiecznym neorenesansowym wnętrzem i m.in. neogotyckim drewnianym ołtarzem głównym. Po remoncie, w oryginalnym stanie zachowało się jedynie pięć elementów: chrzcielnica, chór, konfesjonał, ołtarz i ambona. Obecnie kościół jest zagospodarowany i używany do kultu religijnego jako filia kościoła parafialnego w Twardogórze.

